

## ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ПОГЛЯД СТУДЕНТІВ

©2021 ЩЕТИНІНА Л. В., РУДАКОВА С. Г., ДАНИЛЕВИЧ Н. С., МОНАСТІРСЬКА Х. Р.

УДК 331.378

JEL: A22

### Щетиніна Л. В., Рудакова С. Г., Данилевич Н. С., Монастирська Х. Р. Цифровізація навчального процесу: погляд студентів

*Мета статті – дослідити погляд студентів на процес цифровізації освітнього процесу, осмислити наслідки цифровізації, визначити її можливості в сучасних умовах, а також довести необхідність її використання для розвитку особистості та набуття професійних компетентностей. У вітчизняних вишах усіх форм навчання цифровізація носить скоріше примусовий, аніж зважений і добровільний характер. Якщо порівняти з європейськими колегами, то в Україні диджиталізація є вимушеним, тимчасовим кроком в умовах протидії поширенню пандемії коронавірусу COVID-19. Але, з огляду на непередбаченість пандемії, може виникнути потреба в цифровізації освітнього процесу протягом тривалого періоду. Тому, на нашу думку, необхідно виявити напрями покращення онлайн-навчання в закладах вищої освіти. Студенти зіткнулися з особливостями організації навчального процесу в онлайн-режимі, зокрема з: необхідністю самостійно розподіляти час; цифровим форматом спілкування з одногрупниками; індивідуальним виконанням не тільки самостійних робіт, а й завдань на семінарських заняттях; відсутністю достатніх цифрових компетенцій у викладачів тощо. Водночас онлайн-режим навчання генерує у студентів розвиток високої самодисципліни для раціонального розподілу навчального часу на вивчення лекційного матеріалу та підготовку індивідуальних й інших видів робіт; самоконтролю за своєчасним виконанням базових гімнастичних вправ у міжпарних періодах; а також саморозвиток і самоосвіту, тобто появу можливості онлайн-відвідування додаткових вебінарів / тренінгів / лекцій тощо. Тобто на другому етапі цифровізації навчального процесу, після адаптації до його особливостей, легше відчутти потенціал позитивних можливостей для учасників. Проте не можна завершувати пошук напрямів оптимізації онлайн-навчання, рівномірністю навчального навантаження протягом робочих періодів тощо.*

**Ключові слова:** онлайн-навчання, освітній процес, цифровізація, пандемія, COVID-19.

**DOI:** <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-94-98>

**Рис.:** 7. **Бібл.:** 8.

**Щетиніна Людмила Валеріївна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

**E-mail:** sludval@ukr.net

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-1519-0647>

**Researcher ID:** <https://publons.com/researcher/1911634/luda-shchetinina/>

**Рудакова Світлана Григоріївна** – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

**E-mail:** svetlana.rudakova.home@gmail.com

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-0623-6140>

**Researcher ID:** <https://publons.com/researcher/1911220/svetlana-rudakova/>

**Данилевич Наталія Станіславівна** – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

**E-mail:** iljusha@ukr.net

**ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-2321-0487>

**Researcher ID:** <https://publons.com/researcher/1912476/nataliya-danylevych/>

**Монастирська Христина Романівна** – студентка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

**E-mail:** kristina7777p@gmail.com

UDC 331.378

JEL: A22

### Shchetinina L. V., Rudakova S. H., Danylevych N. S., Monastyrskaya K. R. Digitalization of the Educational Process: The Views of Students

*The article is aimed at exploring the students' views of the process of digitalization of the educational process, comprehending the consequences of digitalization, defining its capabilities in modern conditions, as well as proving the need for its use for the development of the individual and the acquisition of professional competencies. In domestic higher institutions of all forms of education, digitalization is rather forced than weighted and voluntary in nature. Compared to european colleagues, digitalization in Ukraine is but a forced, temporary step in counteracting the spread of the COVID-19 pandemic. But, given the unforeseenness of the pandemic, it may be necessary to digitalize the educational process over a long period. Therefore, in our opinion, it is necessary to identify directions for improving online learning in higher education institutions. Students are faced with the peculiarities of organizing the educational process online, in particular: the need to independently allocate time; digital format of communication with classmates; individual performance of not only independent work, but also tasks at seminar classes; lack of sufficient digital competencies among teachers, etc. At the same time, the online training regime generates in the students the development of high self-discipline for the rational distribution of educational time for the study of lecture material and the preparation of individual and other types of work; self-control over the timely performance of basic gymnastic exercises in the periods between double classes; as well as self-development and self-education, that is, the possibility of online visits to additional webinars / trainings / lectures, etc. That is, at the second stage of digitalization of the educational process, after adapting to its features, it is easier to feel the potential of positive opportunities for participants. However, it is impossible to complete the search for directions of the online learning optimization, which, for example, are associated with psycho-emotional, physiological negative changes in health, ensuring high quality of the educational process, uniform educational load during working periods, etc.*

**Keywords:** online learning, educational process, digitalization, pandemic, COVID-19.

**Fig.:** 7. **Bibl.:** 8.

**Shchetinina Liudmyla V.** – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Personnel Management and Labour Economics, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

**E-mail:** sludval@ukr.net

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-1519-0647>

**Researcher ID:** <https://publons.com/researcher/1911634/luda-shchetinina/>

**Rudakova Svetlana H.** – PhD (Engineering), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Personnel Management and Labour Economics, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

**E-mail:** svetlana.rudakova.home@gmail.com

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-0623-6140>

**Researcher ID:** <https://publons.com/researcher/1911220/svetlana-rudakova/>

**Danylevych Nataliia S.** – PhD (Engineering), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Personnel Management and Labour Economics, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

**E-mail:** iljusha@ukr.net

**ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-2321-0487>

**Researcher ID:** <https://publons.com/researcher/1912476/nataliya-danylevych/>

**Monastyrskaya Khrystyna R.** – Student, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

**E-mail:** kristina7777p@gmail.com

Усі зміни, які відбуваються в суспільстві, відображаються в освітньому процесі. Традиційне навчання з цифровими технологіями – це не тренд, а вимога часу. Цифровізація навчання дозволяє збільшити віртуальну мобільність студентів. Застосування сучасних технологій в освіті має відігравати важливу роль у створенні необхідних умов для саморозвитку студентів, активізації творчих здібностей, формування необхідних компетентностей. Цифровізація освітнього процесу закладів вищої освіти забезпечить розвиток будь-яких сфер людської діяльності, незалежно від профілю навчання, та сприятиме соціально-економічному зростанню.

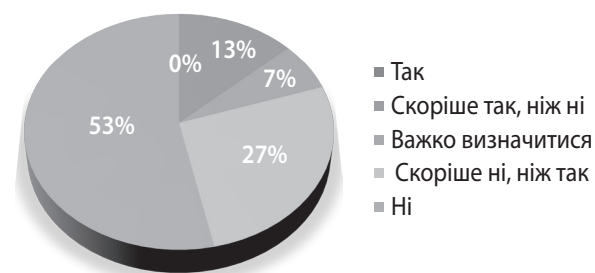
Дослідженню різноманітних тенденцій і напрямів упровадження цифровізації в освітній процес присвячено роботи багатьох науковців, а саме: Лопушняк Г. С. [1], Криворучко О. В. [2], Кучерак І. В. [3], Тимофеева І. Б., Нетреби М. М. [4]. Але погляд усіх учасників освітнього процесу потребує проведення аналізу застосування цифрових технологій у повсякденному використанні, що дасть можливість реалізувати дидактичні принципи навчання для успішного оволодіння знаннями здобувачами вищої освіти.

**Мета** статті – дослідити погляд студентів на процес цифровізації освітнього процесу, осмислювати його наслідки, визначити можливості цифровізації в сучасних умовах, а також довести необхідність її використання для розвитку особистості та набуття професійних компетентностей.

Система освіти, застосовуючи нові технологічні інструменти та необмежені інформаційні ресурси, повинна навчитися ефективно їх впроваджувати в освітній процес. Практика онлайн-курсів і змішаного навчання створює поле безмежних освітніх можливостей, що орієнтує на якість освіти для кожної людини, незалежно від місця проживання, умінь, але відповідно до її інтересів і можливостей [7].

У вітчизняних вишах усіх форм навчання цифровізація носить скоріше примусовий, аніж зважений і добровільний характер. Порівняно з практикою європейських колег цифровізація в Україні є вимушеним, тимчасовим кроком в умовах протидії поширенню пандемії коронавірусу COVID-19. Але, з огляду на непередбачуваність пандемії, може виникнути потреба в цифровізації освітнього процесу протягом тривалого періоду. Тому, на нашу думку, необхідно виявити напрями покращення онлайн-навчання в закладах вищої освіти.

Для багатьох студентів і викладачів швидкість повної цифровізації навчального процесу викликала як деструктивні, так і конструктивні зміни в освітній діяльності її учасників (рис. 1).



**Рис. 1.** Розподіл відповідей на питання «Чи важко Вам було перелаштуватися на онлайн-навчання?»

За напрямком змін в освітній діяльності можна умовно виділити два напрями: прокрастинативний (навчальний та особистий режими зміщені, продуктивність пропорційно зменшується, а депресивний рівень, відповідно, підвищується); активний (дані умови підштовхнули до тенденційного розвитку, підвищення якості праці та вмотивованості навчання). На рис. 1 видно, що для переважної чисельності респондентів перехід на онлайн-навчання не викликав

труднощів. Тільки 13% респондентів вказали, що було складно переорієнтуватися на онлайн-навчання.

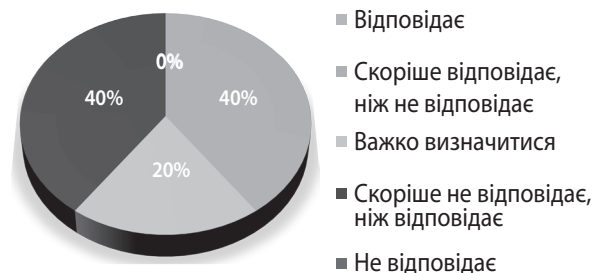
Для формування звички необхідно не менше 21 дня та більше (залежно від рівня складності). До виникнення необхідності в повній диджиталізації освітнього процесу її використовували, наприклад, як додаткове навчання на іноземних платформах (семінари, лекції, тренінги), форму дистанційного навчання в закладах вищої освіти, форму спілкування в рамках співпраці з іноземним партнерами тощо. Для більшості учасників освітнього процесу звичною формою були лекційні, семінарські заняття, а також інші навчальні активності в офлайн-режимі. Тому повна цифровізація освітнього процесу внаслідок пандемії коронавірусу COVID-19 проводилася в «авральному режимі», мала свої особливості та проблеми.

**В**икладачі зіткнулися з особливостями організації навчального процесу в онлайн-режимі, зокрема з підготовкою та перевіркою практичних завдань, налаштуваннями Zoom-конференцій, поясненням теоретичного матеріалу та кількісних розрахунків тощо. Окрім цього, кількість робіт, які потребували постійної перевірки, підвищували (умовно) тривалість робочого дня викладача на 2–3 години мінімум, не кажучи про його наукову роботу та особистий час.

Викладачі майже зовсім не були підготовлені до викладання в онлайн-режимі – у них не було відео-записів лекцій, які є досить поширеною практикою в Європі та розміщуються на одній платформі (для кожного університету створюється свій окремий обліковий запис на платформах ZEUS/ILIAS), що значно полегшує роботу викладачів та самонавчання студентів. Щодо технічних аспектів, то у викладачів виникали труднощі з обранням онлайн-платформи (Zoom, Moodle, Google Meet та інші), які відрізняються інтерфейсом, технічними можливостями та вартістю. Онлайн-навчання потребує від педагога вільного володіння цифровим освітнім середовищем. З огляду на це, перспективним завданням усіх вишів є підвищення кваліфікації педагогів щодо цифрової грамотності, орієнтованої не лише на розробку курсів, а й на застосування цифрового середовища в освітньому процесі. Цифрове середовище вимагає від викладачів іншої ментальності, картини світу, більш досконалих способів і форм роботи зі студентами [8].

У студентів, як учасників освітнього процесу, теж виникали труднощі з онлайн-навчанням (рис. 2), які вплинули на якість навчання. Обсяги матеріалів для самостійного вивчення не були адаптовані до онлайн-навчання, кількість постійних домашніх завдань була непомірною, не беручи до уваги написання курсових та інших науково-дослідницьких робіт. Майже 20% студентів зазначили, що їм важко визначитися щодо відповідності цифровізації їх очікуванням. І це в умовах, коли всі студенти належать

до покоління digital natives, вони демонструють набагато більшу схильність до застосування нових технологій у своєму повсякденному житті. Особливо коли справа стосується ІТ та Інтернет-технологій, а також їх застосування не лише у професійній сфері, але й для соціалізації та комунікації [5; 6]. Однак хотілося б звернути увагу на труднощі, що виникають у першокурсників, адже це саме ті студенти, котрі ще не ознайомлені з університетським життям та організацією навчального процесу. Для них важко осмислити такі поняття, як: «курсова робота», «індивідуальне завдання», «заліковий предмет» та ін.



**Рис. 2. Розподіл відповідей на питання «Чи відповідає організація онлайн-навчання Вашим очікуванням?»**

**Ц**ікавими результатами опитування є відповіді респондентів про відповідність цифровізації навчального процесу їх вимогам. Якщо у відповідях про його відповідність очікуванням відсутні негативні відповіді, то у відповідях про його відповідність вимогам 7% респондентів надали негативні відповіді (рис. 3). Отже, такі розбіжності у відповідях свідчать про необхідність вдосконалення практики онлайн-навчання в закладах вищої освіти.

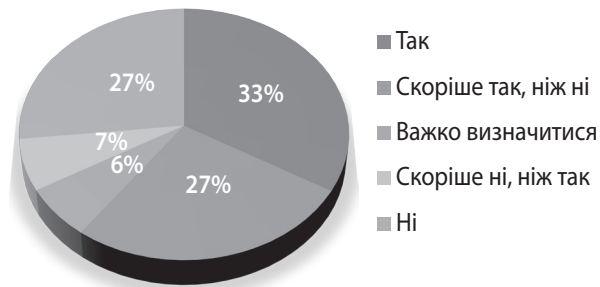


**Рис. 3. Розподіл відповідей на питання «У «першу хвилю» карантину (березень – червень) організація навчального процесу відповідає Вашим вимогам?»**

Звісно, дистанційна форма оптимізує всі процеси, раціоналізує час (добирання безпосередньо до навчального корпусу), однак при цьому втрачаються переваги традиційної форми навчання (рис. 4).

За результатами опитування 60% респондентів обрали б онлайн-навчання в безпандемічних умовах. На нашу думку, це свідчить про бажання поєднувати навчання з роботою. Водночас значним є відсоток респондентів, які обрали б традиційне навчання. Тра-

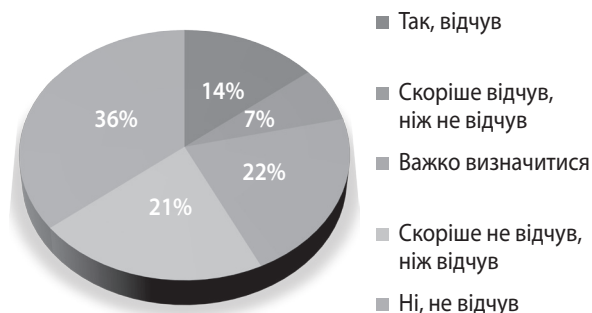
диційний формат навчання дає можливість відкрито-го діалогу, простіше почути один одного та висловити власну думку (що не завжди можливо в онлайн-форматі), адже відбувається накладання одного голосу на інший, що ускладнює визначення об'єкта мовлення, і як результат – неможливість досягти консенсусу та попрацювати в команді (безпосереднє «живе» спілкування, відточування навичок соціальної поведінки та взаємодії). Тобто є потенціал розвитку онлайн-навчання в закладах вищої освіти, і необхідно враховувати наявність адаптаційного періоду імплементації цієї форми навчання.



**Рис. 4. Розподіл відповідей на питання «Чи надали б Ви перевагу онлайн-навчанню в «безпандемійних» умовах?»**

Перший етап цифровізації навчального процесу, на нашу думку, має відрізнитися від наступного її етапу, оскільки враховуватиме наявні на першому етапі прорахунки, базуватися на досвіді, а також враховуватиме непередбачуваність пандемії коронавірусу COVID-19.

Другий етап диджиталізації освітнього процесу почався приблизно з вересня 2020 р. і триває досі. Цей етап базувався на партнерських відносинах між викладачем і студентом, їх соціальної відповідальності, «студентоцентризмі» (рис. 5). Усі послання на відеоконференції надходять вчасно, враховується трудомісткість виконання завдань, уже відсутнє постійне психоемоційне та фізіологічне цифрове виснаження. Однак про покращення цифровізації навчального процесу вказали лише 21% респондентів. Така ситуація пояснюється відсутністю значних відчутних



**Рис. 5. Розподіл відповідей на питання «Чи відчували Ви під час «другої хвилі» (вересень 2020 р. – ...) в організації онлайн-навчання суттєве покращення?»**

змін у цифровізації навчального процесу в закладі. Тобто адміністрація вищого навчального закладу на першому етапі цифровізації освітнього процесу відносно швидко приймала оперативні рішення. Також соціально відповідальною виявилася поведінка викладачів, які, незважаючи на відсутність цифрового формату навчальних матеріалів, витрачали час на його підготовку.

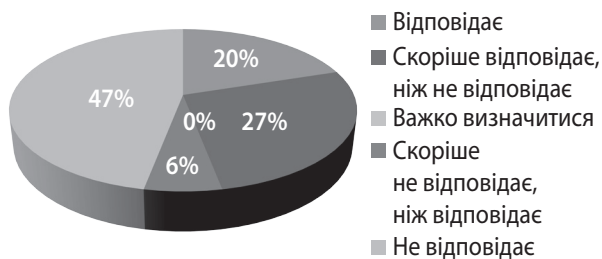
Цифровізація навчального процесу зумовлює, як правило, підвищення психоемоційного напруження (рис. 6). Про це вказали 43% респондентів. Така ж частка респондентів не відчули негативних психоемоційних станів. Це свідчить про те, що для 43% респондентів онлайн-навчання «вписалося» у звичний режим використання комп'ютера та інших технічних засобів. Але значним є відсоток студентів, які виявилися не пристосованими до онлайн-режиму, особливо на першому етапі цифровізації навчального процесу.



**Рис. 6. Розподіл відповідей на питання «Чи відчували Ви психологічні (апатія, стрес, депресія, емоційне вигорання) зміни після завершення онлайн-занять (березень – червень)?»**

Вирішення організаційних проблем цифровізації навчального процесу зменшило психоемоційне навантаження як на студентів, так і на викладачів. Однак тривалість роботи за комп'ютером або іншими технічними пристроями, як правило, залишилася без змін. Це викликає деструктивні фізіологічні проблеми, зокрема: остеохондроз, короткозорість, карпальний тунельний синдром, синдром сухого ока та ін. (рис. 7). Уникнути негативного впливу цифровізації навчального процесу на фізіологічний стан студентів можна завдяки самосвідомості студентів. Студенти повинні розуміти важливість зміни видів діяльності протягом доби, встановлення постійного часу для сну, фізичної активності, прогулянок на свіжому повітрі тощо. Тобто участь навчального закладу в забезпеченні фізичного здоров'я студентів та викладачів буде проявлятися в їх інформуванні або наданні рекомендації щодо збереження фізичного здоров'я.

Однак онлайн-режим навчання генерує розвиток високої самодисципліни для раціонального розподілу навчального часу на вивчення лекційного



**Рис. 7. Розподіл відповідей на питання «Чи відчували Ви деструктивні фізіологічні зміни (погіршення зору, біль у спині та ін.) після завершення онлайн-занять (березень – червень)?»**

матеріалу та підготовку індивідуальних та інших видів робіт; самоконтролю за своєчасним виконанням базових гімнастичних вправ у міжпарних періодах; саморозвитку та самоосвіти як можливості онлайн-відвідування додаткових вебінарів/тренінгів/лекцій тощо. Тобто на другому етапі цифровізації навчального процесу, після адаптації до його особливостей, легше відчутти потенціал позитивних можливостей для учасників навчального процесу. Втім, не можна завершувати пошук напрямів оптимізації онлайн-навчання, які, наприклад, пов'язані з психоемоційними, фізіологічними негативними змінами у здоров'ї, із забезпеченням високої якості освітнього процесу, рівномірністю навчального навантаження протягом робочих періодів тощо. ■

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Лопушняк Г. С., Рибчанська Х. В. Вища освіта України: державне регулювання та перспективи розвитку : монографія. Львів : Ліга Прес, 2018. 283 с.
2. Цюцюра М. І., Цюцюра С. В., Криворучко О. В. Інформаційна технологія управління розвитком змісту освіти : монографія. Київ : ЦП «Компринт» 2019. 118 с.
3. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 91–94. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-2.20>
4. Тимофєєва І. Б., Нетреба М. М. Упровадження цифрових технологій у підготовку майбутніх педагогів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 3. С. 191–195. URL: [http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part\\_3/44.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/44.pdf)
5. Василик А. В., Кушнір А. І. Компетенції HR-фахівця в епоху цифрових технологій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 28. Ч. 2. С. 119–122. URL: <http://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/48/49>
6. Карплюк С. О. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі // Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку : матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В. Г. Кремена, О. І. Ляшенка. Київ, 2019. С. 188–197.

7. Радзієвська О. Г. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі. *Інформація і право*. 2017. № 1. С. 92–103. URL: [http://ippi.org.ua/sites/default/files/12\\_3.pdf](http://ippi.org.ua/sites/default/files/12_3.pdf)
8. Соломаха А. В. Цифрова компетенція педагога нової школи Австрії. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3–4. С. 299–308. URL: [http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24347/1/Solomakha\\_A\\_OD\\_18\\_FLMD\\_PI.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24347/1/Solomakha_A_OD_18_FLMD_PI.pdf)

#### REFERENCES

- Karpluk, S. O. "Osoblyvosti tsyfrovizatsii osvitynoho protsesu u vyshchii shkoli" [Features of Digitalization of the Educational Process in Higher Education]. *Informatsiino-tyfrovoyi osvityniy prostir Ukrainy: transformatsiini protsesy i perspektyvy rozvytku*. Kyiv, 2019. 188-197.
- Kuchera, I. V. "Tsyfrovizatsiia ta yii vplyv na osvityniy prostir u konteksti formuvannia kliuchovykh kompetentnostei" [Digitalization and its Impact on the Educational Space in the Context of the Formation of Key Competencies]. *Innovatsiina pedahohika*, vol. 2, no. 22 (2020): 91-94. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-2.20>
- Lopushniak, H. S., and Rybchanska, Kh. V. *Vyshcha osvita Ukrainy: derzhavne rehuliuвання ta perspektyvy rozvytku* [Higher Education in Ukraine: State Regulation and Prospects for Development]. Lviv: Liha Pres, 2018.
- Radziievska, O. H. "Informatsiina hramotnist ta tsyfrova nerivnist: ubezpechennia dytyny v suchasnomu informatsiinomu prostori" [Information Literacy and Digital Inequality: Securing the Child in the Modern Information Space]. *Informatsiia i pravo*. 2017. [http://ippi.org.ua/sites/default/files/12\\_3.pdf](http://ippi.org.ua/sites/default/files/12_3.pdf)
- Solomakha, A. V. "Tsyfrova kompetentsiia pedahoha novoi shkoly Avstrii" [Digital Competence of the Teacher of the New School of Austria]. *Osvitohichnyi dyskurs*. 2018. [http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24347/1/Solomakha\\_A\\_OD\\_18\\_FLMD\\_PI.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24347/1/Solomakha_A_OD_18_FLMD_PI.pdf)
- Tsiutsiura, M. I., Tsiutsiura, S. V., and Kryvoruchko, O. V. *Informatsiina tekhnolohiia upravlinnia rozvytkom zmistu osvity* [Information Technology for Managing the Development of Educational Content]. Kyiv: TsP «Komprynt», 2019.
- Tymofieieva, I. B., and Ntreba, M. M. "Uprovadzhennia tsyfrovyykh tekhnolohii u pidhotovku maibutnykh pedahohiv" [Introduction of Digital Technologies when Training Future Teachers]. *Innovatsiina pedahohika*, is. 11, part 3 (2019): 191-195. [http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part\\_3/44.pdf](http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/44.pdf)
- Vasylyk, A. V., and Kushnir, A. I. "Kompetentsii HR-fakhivtsia v epokhu tsyfrovyykh tekhnolohii" [Competences of HR-specialist in the Digital Technologies Era]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky»*, is. 28, part 2 (2018): 119-122. <http://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/48/49>